

S A Y I 1 6 • 2 0 0 6

İslâm
Araştırmaları
Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

İBN HALDUN
Özel Sayısı
II

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

VEFEYÂT

Hattat Ali Alparslan

İstanbul edebiyat ve sanat çevrelerinin yetiştirdiği bilim ve sanat adamı, çelebi meşrep Ali Alparslan, eski Türk edebiyatı alanında yaptığı araştırmalardan çok, hat sanatı alanındaki bilimsel ve sanat faaliyetleri yönüyle üzerinde durulması, değerlendirilmesi gereken bir şahsiyettir.

Öğrenimi, Yaptığı Görevler ve Akademik Hayatı

Tekirdağ'ın Çorlu kazasının Yeni Çiftlik mahallesinde doğdu. Çeşitli vesilelerle yayımlanmış biyografilerinde 1925 veya 1926 olarak gösterilmiş olan doğum yılı, nüfus kayıtlarında 1338'dir (1922). Kendisi nüfus kütüğüne üç yaş büyük yazıldığını söylerdi. Çocuk yaşta babası Mehmet Çavuş'un ölümü üzerine, annesi Atiye Hanım ve kız kardeşi Hikmet'le beraber dayısı Mehmet Efendi'nin koruması altında Üsküdar'a (Selimağa Mah. Bostan Sok. nr. 34) yerleşti. Daha sonra Toygartepe'ye (Himmet Baba Sok. nr. 23) taşındılar.

Ali Alparslan, Çorlu'da başladığı öğrenimini Üsküdar 47. İlkokulu'nda, ortaokulu 1927-1928 ders yılında Üsküdar 1. Ortaokulu'nda bitirdi. 1942-1943 öğretim yılı Haziran ayında Haydarpaşa Lisesi'nden başarı ile mezun olduktan sonra 19 Ekim 1943 tarihinde İstanbul Edebiyat Fakültesi'ne kaydoldu. 27 Haziran 1947'de Eski Türk Edebiyatı Bölümü'nden *Manzum Lügatlar ve Tuhe-i Vehbi'nin Alfabetik Tertibi* adlı teziyle mezun oldu.¹

İran Devleti'nin açtığı bir burs imtihanını kazanarak Tahran'a giden Ali Alparslan, 1948-1949 ve 1950-1951 ders yıllarında Tahran Üniversitesi İran

¹ İÜ Edebiyat Fakültesi Arşivi Talebe Dosyası Gömleği, nr. 3208.

Edebiyatı Bölümü doktora programı derslerine devam etti. Buradaki öğrenimi esnasında aldığı derslerin imtihanlarını başarı ile verdikten sonra “Fevk-ı Lisans” adıyla lisansüstü diplomasını aldı ve Türkiye’ye döndü.

Askerlik görevini yapmak üzere girdiği Yedek Subay Piyade Okulu’ndan 9 Kasım 1951’de mezun oldu. 227. Piyade Alayı’nda kısa hizmetle yedek subay olarak askerliğini tamamladı (30 Nisan 1952-31 Ekim 1952).

Çalışma hayatına İstanbul Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü Ayırma Kurulu’nda Eski Metinler Telhisçiliği’nde başlayan Ali Alparslan (29 Nisan 1953) bir yıl sürdürdüğü bu görevinden sonra Dış İşleri Bakanlığı Muhtelif Hukuk Dairesi Umum Müdürlüğü’nde aday memur (31 Mart 1954) olarak görev aldı. Protokol Dairesi Umum Müdürlüğü’nde merkez ve yabancı ülkelerdeki elçilikler arasında bir yıl siyasi kurye olarak göreve devam etti. Bu görevinden de ayrılarak 25 Şubat 1957’de Ankara İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Bölümü asistanlığına tayin edildi. Kısa süren bu görevin ardından İstanbul Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Kürsüsü asistanı oldu (25 Kasım 1957). *Aşık Paşa’da Tasavvuf* adlı tezi tamamlayarak 7 Temmuz 1961 tarihinde doktor oldu.²

Doktora sonrası 1963’te davet edildiği İngiltere’ye giderek Londra Üniversitesi’ne bağlı School of Oriental and African Studies’te “Lecturer” okutman olarak 1966 ders yılına kadar Türk dili ve edebiyatı dersleri okuttu. 1 Ağustos 1966 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ndeki görevine dönen Ali Alparslan, 1967-1968 ders yılında Chicago Üniversitesi’nin daveti üzerine Amerika’ya gitti. Burada bir yıl asistan-profesör olarak çalıştı.

1967’de hazırladığı *Cavidan-nâme’nin Nesimî’ye Tesiri* adlı çalışmasıyla doçentlik sınavlarını geçerek 1968’de doçent unvanını aldı.³

Ali Alparslan 14 Nisan 1977’de üniversite profesörlüğüne yükseltilmesi için *Kadı Burhaneddin Divanı’ndan Seçmeler* adlı teziyle yaptığı ilk başvuru sonucu kurulan bilim komisyonu, üç aylık kanunî süre içinde raporunu hazırlamadan dağıldı. 21 Mart 1978’de kurulan ikinci bilim komisyonu ile fakülte kurulunun olumlu kararı, üniversite senatosunda reddedildi. Fakülte kurulunun kararında ısrar etmesi üzerine, senato Ali Alparslan’ın profesörlüğe yükseltilmesi kararını kabul etti. Bu kararın resmî işlemleri yürütülürken

² İÜ Edebiyat Fakültesi Dekanlığı, 25 Haziran 1962 tarih ve T. 2444 sayılı yazısı.

³ Bölüm başkanlığının dekanlığa yazdığı 30 Mayıs 1968 tarihli yazı.

Prof. Abdülkadir Karahan, işlemin iptali için Danıştay'a dava açtı. Danıştay yürütmeyi durdurma kararı verdi. Bunun üzerine 20 Mart 1979'da içinde Karahan'ın da bulunduğu yeni bir bilim komisyonu kuruldu. Bu komisyon Ali Alparslan'ın üniversite profesörlüğüne yükseltilmesini fakülte kuruluna teklif etti. Fakülte kurulunun olumlu kararı senatoda da kabul edildi. Üçlü imza ile 5 Haziran 1980'de Ali Alparslan'a profesörlük unvanı verildi.⁴

1971 yılından sonra Boğaziçi Üniversitesi'nde de Türk edebiyatı dersleri okutan Ali Alparslan, görev yaptığı anabilim dalından 1989'da yaş haddinden emekliye ayrıldı. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Hat Anasanat Dalı'nda eğitim-öğretim çalışmalarını sürdürdü.

Ali Alparslan, kısa süren bir rahatsızlığın ardından 24 Ocak 2006 Salı günü sabahı sessiz sedasız ebedî âleme, geriye eserleri ve talebeleriyle silinmez ışıklı izler bırakarak süzülüp gitti. Amansız, gittikçe artan tipi ve soğuk hava şartlarına rağmen, onu seven kalabalık dost ve yakınlarının iştirakiyle Fatih Camii'nde 25 Ocak 2006 Çarşamba günü öğle namazının ardından kılınan cenaze namazından sonra Karacaahmet aile mezarlığına defnedildi.

20 Eylül 1962'de Fatma Neşe Hanım'la yaptığı evliliği 20 Haziran 1972'de sona ermiş olan Ali Alparslan, 10 Temmuz 1973 tarihinde Fatma Ferihan Hanım'la evlenmiş, vefatına kadar mutlu bir hayat geçirmiştir. Her iki evliliğinden de çocuğu olmamıştır.

Hattatlığı ve Meşk Hocalığı

Ali Alparslan'ın verimli geçen bu akademik ve bilim hayatının yanında, öne çıkan önemli bir yönü de hattatlığıdır. Ta'lik, divânî, celî-divânî ve rikâ' yazılarında zamanımızın kudretli hattatları arasında yer alan Ali Alparslan, bu hat çeşitlerini geleneksel usul ve kaidelerine bağlı kalarak büyük bir ustalıkla uygulamıştır.

İlk, orta ve lise öğrenimi sırasında Üsküdar semtinin cami, sebîl ve türbeleri; bu eserlerin kitabelerindeki celî yazıları onun ruhunda sanat duygusunu uyandırmış ve derin izler bırakmıştır. Lise öğrenimi yıllarında hat sanatı ile ilgili yayınları takip eden Ali Alparslan, dikkatle okuduğu Melek Celâl'in *Reisü'l-*

⁴ İÜ Rektörlüğü Personel Daire Başkanlığı Arşivi, Dosya nr. 4102-263.

hattâtin Hacı Kâmil Akdik adlı eserinden etkilenecek hat sanatını öğrenmeye karar verdi. Kendisine bu sanatı öğretecek hoca ararken yüksek tahsiline başladığı sene bir dostu aracılığı ile aynı semtte oturduklarını öğrendiği Güzel Sanatlar Akademisi hat hocalarından Necmeddin Okyay'la tanıştı. Kendisinden yazı meşk etmek istediğini söyleyince, Necmeddin Hoca, “Oğlum, ben ta'lik hattatıyım, sen de ta'lik yaz; sülüs ve nesih yazan çok hattat var” dedi. Ali Alparslan, hocasının bu tavsiyesine uyararak kendisinden yazı meşk etmeye başladı. “Hezarfen” diye tanınan Necmeddin Hoca, Hattat Sami Efendi yolunda kudretli bir kalem olduğu gibi, aynı zamanda yazı tarihi ve üsluplarını, bu üslupların meşhur hattatlarının tavır ve şivelerini, imzasız yazıların hattatlarını ve tarihlerini büyük bir isabetle bilirdi. Ali Alparslan yazı meşki yanında, Necmeddin Hoca'nın bu uzun araştırmalara, ince zekâsına dayanan görüş, bilgi ve tecrübelerinden de istifade etti. Ayrıca Necmeddin Hoca vasıtasıyla tanıdığı Eşref Efendi, Mustafa Düzgünman, Abdülbaki Gölpinarlı gibi şahsiyetlerin çevresinde oluşmuş sanat ve irfan muhitleri onun ruhî ve fikrî gelişiminde önemli rol oynadı.

Edebiyat Fakültesi ile Güzel Sanatlar Akademisi binaları yan yana idi. Ali Alparslan fırsat buldukça akademiye Necmeddin Hoca'ya uğrar, meşkini gösterirdi. Bu sırada hocasının izniyle yine akademinin hat hocalarından Mustafa Halim Özyazıcı'dan da divanî, celî-divanî ve rikâ' yazılarını öğrendi. Ali Alparslan yeteneği, yazıya olan merakı, azmi ve gayretiyle fakülteden mezun olduğu 1948 yılında ta'lik yazıdan icazet aldı. Necmeddin Hoca'nın talebesinin bu başarısına işaretle bir mecliste, “Ali icazeti hakkıyla aldı” dediği söylenir.

Hat geleneğinde yaygın olduğu üzere, İranlı meşhur hattat İmâd'ın bir kıtasını takliden yazdığı icazetnamesinin metni şöyledir:

Şunîdem ki Cemşid-i ferruh sırışt
Be ser çeşme-i ber be sengi niyişt
Ber in çeşme çün mâ besî dem zedend
Be-reftend tâ çeşm ber hem zedend.⁵

⁵ “İyi yaratılışlı Cemşid'in bir çeşmenin kitâbesine şu beyti yazdığımı işittim: Bu çeşmeye bizim gibi birçok insan geldi; sonra gözlerini kapatıp çekip gittiler”. İcazet cümlesi: “Eceztü bi vaz'i'l-ketebeti hâzihî'l-kıt'atî'l-mergûbeti Mevlânâ Ali Efendi zâdellahü ömrehû ve ma'rife-tehü ve ene mu'allimuhu el-fakîr Necmeddin tilmîz-i Sâmi Efendi gaferallahü zünûbehum, âmin. 1367.”

Yüksek lisans için İran'a gittiğinde, buranın önde gelen hattatlarıyla görüştü; Zerrin Hat adlı sanatkârın derslerine devam ederek İran nesta'likinin inceliklerini öğrendi. İran ta'lik üslubu ve şikeste yazısı ile ilgilendi. Fakat benimsediği İstanbul üslubunu terk etmeyip çalışmalarını bu yolda sürdürdü.

İstanbul'a döndükten sonra Emin Barın'ın Divanyolu'ndaki atölyesinde perşembe günleri yapılan toplantılarına katıldı. Çeşitli sanat muhitlerinde yapılan faaliyetleri izledi. İbnülemin Mahmud Kemal kendisini çok beğenir, yeri geldiğinde kendisine iltifat ederdi. Hat sanatı, harf inkılabından sonra ihtişamlı devrini geride bırakmış; sıkıntılı bir döneme girmiş olmasına rağmen İstanbul, sahip olduğu beş asırlık kültür birikimi, müze ve kütüphanelerinde korunan örnek eserleriyle geleneksel sanatların yönlendirici merkezi olma vasfını ve üstlendiği tarihî rolü devam ettiriyordu. Her çeşit yazının -Hulusi Yazgan, Kâmil Akdik, İsmail Hakkı Altunbezer, Hamit Aytaç, Halim Özyazıcı, Macit Ayrıl, Necmeddin Okyay ve Kemal Batanay gibi- İslâm dünyasının dikkatini çeken güçlü temsilcileri vardı. Geleneksel sanatlar alanında yaşanan genel sıkıntı, bu sanatkârlar sayesinde yozlaşmadan günümüze ulaştı. Bu üstatlardan aldıkları bilgi ve hünerlerini çeşitli yayın, konferans ve yetiştirdikleri talebeleriyle günümüze aktaran İbnülemin, Ekrem Hakkı Ayverdi, Süheyl Ünver, Ali Alparslan ve Uğur Derman gibi âlim ve sanatkârların geleneksel sanatlarımızın tanıtılması, sevdirmesi ve canlı kalmasında unutulmaz hizmetleri oldu. Bu âlim ve sanatkârlar bugünkü nispeten rahat ortamı hazırlayan isimlerin de başında yer alırlar.

Talebeleri

Ali Alparslan, yayımladığı kitap ve makaleleri, yetiştirdiği talebeleri, örnek ahlâkı ve tevazuu ile hat sanatını en iyi şekilde temsil etti. Yazı sanatının özündeki kültürü bilen, ondan gıdalanan ve davranışlarında da onu aksettiren, şiir zevki ve bilgisi gelişmiş bir sanatkârdi. Yazıyı cömertçe ve karşılıksız olarak isteyene öğretti. Sanatını geçim vasıtası yapmadı. Edebiyat Fakültesi'ndeki odasının kapısı yaz kış açık bulunur; meşk göstermek isteyen talebeler koridora taşardı. 1990 yılından vefatına kadar Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü'nde rik'a, ta'lik ve divanî hatları öğretti. Ayrıca cuma günleri Süleymaniye Kütüphanesi'nde de meraklılarına yazı meşklarını sürdürdü. Bu samimi, karşılık beklemeden yaptığı çalışmaların semeresini yetiştirdiği talebeleriyle gördü. Böylece hat sanatında geleceğe sağlam bir köprü kurdu. Ali Alparslan'dan yazı meşk ederek

icazet aldıkları tesbit edilebilen öğrencileri, başta Ali Toy ve Ali Rıza Özcan olmak üzere, Cengiz Malbeleş, Orhan Dağı, Tahsin Kurt ve Muhammed Zekeriya'dır. Hamit Aytaç'ın talebesi Hüseyin Gündüz ve Savaş Çevik de Ali Alparslan'ın talebeleri arasında yer alır. Ayrıca yurt dışından kendisine mektupla meşk göndererek ta'lik öğrenmiş, teberruken icazet almış öğrencileri de vardır.

Eserleri

İngilizce ve Fransızca'dan başka Farsça'yı da iyi derecede bilen Ali Alparslan, edebiyat ve hat sanatları alanında da kendisini iyi yetiştirmiş, Türkiye üniversitelerinde ve yabancı üniversitelerde hem talebe hem de hoca olarak bulunmuş, ulusal ve uluslararası konferans ve kongrelere katılmıştır.

Yayımlanmış Kitapları: Ali Alparslan'ın eski Türk edebiyatı alanında *Turkish Short Stories* (RCD), *Kadı Burhaneddin Divanı'ndan Seçmeler* (Ankara 1977), *Ahmed Paşa* (Ankara 1987), *Şeyh Galib* (Ankara 1988), hat sanatıyla ilgili, *Ünlü Türk Hattatları* (Ankara 1992), *Abdülbaki Gölpınarlı* (Ankara 1996), *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi* (İstanbul 1999).

Makaleleri: "Türkiye'de XV ve XVI. Asırlarda Yazı Sanatı", "Namık Kemal'in Bilinmeyen Bir Mektubu", *TTK, Belleten*, XXXIII, 1969, sy. 129, s. 35-42; "Edebiyatta Alparslan", *Türkiyat Mecmuası*, XVII, İstanbul 1970; "Bazı Farsça Kaynaklarda Hattatlıkla Alakalı Bilgiler", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V, İstanbul 1973, s. 579-585; "Türk Hikâyeleri Antolojisi", İstanbul 1973; "Yazı-Resim", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, I, İstanbul 1973, s. 1-27; "Şeybanî Han'ın Türk Kültür Tarihindeki Yeri" (*I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*); "50 Yıl İçinde Hattatlıkla Alakalı Kitap ve Mühim Makaleler", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, Ankara 1973, s. 141-158; "İslâm Yazı Sanatına Saray ve Çevresinin Tesiri", *XXIX. Müsteşrikler Kongresi*, Paris 1975, s. 23-28; "Çağımızda Türk Şiirinin Sınırları", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, III, İstanbul 1975, s. 1-98; "Babür'ün İcad Ettiği Babürî Yazısı ve Onunla Yazılmış Kur'an", *Türkiyat Mecmuası*, XVIII, İstanbul 1976, s. 161-168; "Farsça Şiir Söyleyen Türk Şâirleri ile Türkçe Şiir Söyleyen İranlı Şâirler", RCD; "Ziya Gökalp ve Tasavvuf", *Ziya Gökalp Semineri Tebliği*; "Khatt (Türkiye ve İran'da)", *The Encyclopedia of Islam*, 1978; "Mimari Yapıların Yazı Sanatı Bakımından Önemi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, IV-V, İstanbul 1976-77, s. 1-14.

Genelde hat sanatı ve hattatlarla ilgili, bir kısmı mükerrer olmak üzere, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*'nde 58, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*'nde 47, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*'nde 20, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde 30 maddesi yayımlandı. Hat sanatı tarihi ile ilgili kitap ve makaleleri yanında ta'lik, celi ta'lik, divanî, celi divanî yazdığı levhaları özel koleksiyonlarda, Konya Mevlânâ Müzesi, Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi'nde (nr. 2109, 2110, 2113, 2107, 2125, 2100) bulunmaktadır. Kültür Bakanlığı'nın yayımladığı *40 Hadis* adlı albüm içinde, ta'lik, ince ta'lik, divanî ve celi divanî, rikâ 'on kıtası yer almaktadır. Galatasaray Lisesi'nin kitabesini celi ta'lik hatla aslına sadık kalarak yeniden yazmıştır.

Yaptığı bu ilmi çalışmaları ve hizmetleriyle hat sanatı tarihinde yerini almış olan Ali Arparslan, bilhassa yüksek ve ince bir medeniyete ait bütün güzelliklerin unutulmaya yüz tuttuğu, hatta sinsice milletin hafıza ve vicdanından silinmeye çalışıldığı bir dönemde hat sanatının yeniden değer kazanmasında büyük çaba göstermiş; böylece mazi ile günümüz arasındaki bağları sağlam kurarak bu tarihi mirasın gelecekte de devamını sağlamıştır.⁶

Muhittin Serin

⁶ İÜ Edebiyat Fakültesi Arşivi, Talebe Dosyası Gömleği, nr. 3208; İÜ Rektörlüğü Personel Daire Başkanlığı Arşivi, Dosya nr. 4102-263; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar* (İstanbul 1955), s. 581; Şevket Rado, *Türk Hattatları* (İstanbul, ts.), s. 275; Aksoy, "Yaşayan Hattatlar", *Milli Gazete*, 2.5.1984; Beşir Ayvazoğlu, *Tercüman-Kültür Sanat*, 10 Ocak 1988; Abdullah Uçman, "Bir Zarif İman: Üstad Ali Alparslan", *Türk Edebiyatı*, sy. 389 (Mart 2006), s. 41-45; İskender Pala, "Hocam Ali Alparslan", *Zaman*, 26 Ocak 2006; Murad Bardakçı, "Hattatın En Zarif Kalemî Kılıdı: ...", *Hürriyet*, 29 Ocak 2006; Ergun Göze, "İlmiz-i Necmeddin", *Tercüman*, 27 Ocak 2006, İlber Ortaylı, "Hattat Hocanın Ölümü", *Milliyet-Pazar*, 29 Ocak 2006.